

P0TS – DRŽAVNI IZPIT NA VIŠJIH SREDNJIH ŠOLAH

NALOGA IZ SLOVENŠČINE
(Za vse smeri: redne in eksperimentalne)

Izberi enega izmed štirih tipov nalog!

TIP A- ANALIZA BESEDILA

Dane Zajc: Črni deček

Stojiš na rumenem pesku puščave,
stojiš črni deček.
Okrog tebe so stene neba.
Sprehajajo se skoz tebe
z zateglo žalostjo.

Zjutraj zagledaš sledove noči v pesku:
tenke kačje vijuge.
Zgrabi te rumena groza peska.
Ampak ti ne smeš bežati.
Ti imaš naročje polno ptic.

Opoldne pridejo starci.
Naslonijo se na palice kot sive ujede.
Molče te gledajo.
Ti rečeš besedo.
Ampak ko jo izrečeš,
ti presahnejo usta.

Imaš naročje, polno ptic.
To je vse, kar imaš.
Zato vzdiguješ roke k nebu.
In tvoje ptice polete.
Tvoje ptice se dvigajo
in zakrijejo nebo.

Ampak podnevi jih zagleda zlobno sonce.
Zato razpadejo v perje.
Razpadejo v meso.
Razpadejo v pepel.
Ponoči jih ubijajo ledene zvezde.
Zato je tvoja pokrajina siva od pepela.
Zato imaš usta polna pepela.
Zato meče v vodo tvojih oči
pepel sive mreže.

Vendar ti razprostreš roke
in nove ptice odlete,
ker morajo odleteti,
ker moraš imeti ptice.

Ptice, ki vzlete.
Ptice, ki razpadejo.
Ker si sam v puščavi.
In žalost kaplja skoz tvoje steklene kosti.

Dane Zajc (rojen leta 1929) je eden najpomembnejših slovenskih živečih pesnikov. Označujejo ga kot pesnika bivanjskega absurda. Pesem Črni deček je iz zbirke Jezik iz zemlje (1961).

1. Razumevanje

Preberi in obnovi besedilo v največ 15 vrsticah.

2. Analiza

- 2.1. Kakšne vrste epitetoni prevladujejo v pesmi? Navedi najbolj značilne.
- 2.2. Kritika je v Črnem dečku zaznala »sizifovstvo«. Utemelji to oznako z dogajanjem, ki ga doživlja deček.
- 2.3. Druga interpretacija, ki pa ni v neskladju s prvo, vidi v dečku podobo pesnika. Na katero prisposodbo se v glavnem naslanja ta razlaga?
- 2.4. Kako si ti občutil to lirsko izpoved in kaj lahko poveš o njenem ritmu, slogu in dikciji?

3. Poglobitev

Utemelji, zakaj je pesnik kot posameznika v svetu – puščavi prikazal dečka, ne pa odraslega.

TIP B – IZDELAVA KRATKEGA ESEJA ALI ČASOPISNEGA ČLANKA

(Izberi eno od štirih predlaganih tem)

NAVODILA

Razvij izbrano temo v obliki *kratkega eseja* ali *časopisnega članka*. Pomagaj si z navedenim gradivom in spremnimi podatki.

Če se odločiš za obliko *kratkega eseja*, interpretiraj in primerjaj predlagane podatke in gradivo ter jih uporabi za svojo obravnavo. Pri tem upoštevaj tudi svoje znanje in študijske izkušnje.

Za svoj esej poišči primeren naslov in navedi, kakšnemu tipu publikacije (strokovna revija, šolski zbornik referatov, kulturna revija, drugo) je namenjen. Če si ti zdi primerno, razdeli obravnavo na paragrafe, ki imajo lahko vsak svoj naslov.

Če se odločiš za obliko *časopisnega članka*, poišči med gradivom in podatki enega ali več elementov, ki se ti zdijo pomembni, in z njihovo pomočjo sestavi svoj članek.

Članek primerno naslovi in navedi, v kakšnem časopisu (dnevnik, poljudna revija, šolsko glasilo, drugo) bi ga nameraval objaviti. Za aktualizacijo teme se lahko navežeš na izmišljene ali resnične priložnosti (kot so razstave, obletnice, simpozij ali pomembni dogodki).

V obeh primerih liste navpično prepogni na polovico in izpolni do štirih ali pet stolpcev.

1. LITERARNO - UMETNOSTNO PODROČJETEMA: **Razpetost med domovinskim čustvom in kozmopolitsko perspektivo.****GRADIVO**

"... Z menoj, ve zvezde, z menoj, ve planine!
Razširi, raztegni se, krog domovine,
razpni se kot morje
v brezbrežno obzorje,
dom moj!
Kamor stopi mi noga – na tvojih sem tleh,
Kamor nese me jadro – na tvojih valeh,
Kamor hoče srce – pri svojih ljudeh..."

O. ŽUPANČIČ, *Z vlakom*, 1904

"...Nikoli nisem prav razumel, zakaj bi se naj principi pripadnosti (narodu, cerkvi, Evropi, poklicnemu združenju, da, celo stranki) drug z drugim nepreklicno izključevali? Zakaj naj bi bil civilni princip v izključujočem se nasprotju z nacionalnim? Slovenija je vendar naš dom, naša skupna hiša, nobenega kozmopolitizma, nazora, nobene politične ali manjšinske pripadnosti ne more izključevati [...]"

Izzivi sodobnega sveta nam seveda jasno govorijo, da moramo biti pozorni ... majhen narod lahko izgine. A prav zato moramo storiti vse, da bo slovenska kultura zrak, ki ga dihamo, da bo povsem samoumevno slovenska, evropska, kozmopolitska, vse hkrati ali vse obenem. Slovenstvo je nedvomno v svojem najširšem smislu historični in kulturni temelj, na katerem je zrasla slovenska država. A ko je ta država narejena, ne sme izključevati nikogar več..."

D. JANČAR, iz knjige *Razbiti vrč*, 1992

"Ni vsakemu človeku dano prebivati vse svoje življenje v domovini. Doba globalizacije bo še veliko bolj kot doba industrializacije zaznamovana s preseljevanjem ljudi. Preseljevanju v druga, praviloma razvitejša območja največkrat botrujejo gmotni razlogi ali pa boljši pogoji za poklicno delo. Toda izseljenec ne zamenja le svojega delovnega okolja, pač pa tudi prostor svojega prvinskega občestvenega in kulturnega bivanja. Izgubi domovino. Zrel človek ponavadi že ponotranji svojo domovinsko pripadnost, in če ima domovino zasidrano v svojem srcu, bo svojo izvorno istovetnost živel tudi na tujem. V sodobni informacijski družbi je mogoče vsaj izobraženemu človeku ohranjati svoje narodne in kulturne korenine tudi v nedomačem okolju. Vendar le delno."

P. KOVAČIČ PERŠIN: *Pravica do domovine*, "Slovenski izseljenski koledar", 2003

"Živa moč jame učinkuje in privablja literate in bralce z vsega sveta. Svetovni jeziki se tu oglašajo v živo in vedno znova uspešno prebujajo neizgovorljivo prvinskost našega obstoja. Jama Vilenica s književniki povezuje svet v mrežo zmajevih črt zemeljske energije ljudi enkratnega kraja in edinstvene pokrajine, ki je ne prepletajo le lipa in trta, ampak tudi vedno številnejši zapisi in nagovori v govoricah vsega sveta. Mednarodno literarno srečanje Vilenica ima svetovni pomen.

Predstavlja srce, v katerem se srečujejo romanski, germanski in slovanski svet."

I. OSOJNIK: *Živa resnoba razigranega duha*, PRIMORSKE NOVICE, posebna priloga Vilenica 2003

"Korenine. Naše. Prepletene z našo tisočletno preteklostjo. Prerezati jih ni zdravo. In to ne samo iz ljubezni (ali vsaj spoštovanja) do dežele očetov ali iz hvaležnosti do njih, ki so za narod trpeli in za svojo zemljo dostikrat tudi prelili kri. Stvar je preprostejša: človek je kakor drevo, izkoreninjenost je nevarna. To vam pravim sedaj po slovensko. Isto bi povedal tudi vsak pameten kitajski psihiater Eskimu..."

Z. SIMČIČ: *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*, Gorica, 2003

2. SOCIALNO – EKONOMSKO PODROČJE

TEMA: **Potovanje, to je druženje, notranja vzgoja, zabava, razvedrilo, skratka – metafora življenja.**

GRADIVO

"Kolikor bralec ve, ima sreča mnogotere obraze. Potovati je verjetno eden od teh. Svoje cvetlice naj zaupa nekemu, ki zna paziti nanje, in naj začne potovati. Ali naj spet začne. Nobeno potovanje ni dokončno."

J. SARAMAGO, *Potovanje na Portugalsko*, 1990, it. prev. Torino, 1999

"Kaj vse ni potovanje? Če le malo raztegnemo pomen tega izraza – in nikoli se nismo temu izogibali – potovanje pravzaprav sovпада z življenjem: je življenje morda kaj drugega kot prehod od rojstva do smrti? Premikanje v prostoru je prvi znak ... Potovanje v prostoru simbolizira minevanje časa, telesno premikanje simbolizira notranjo spremembo; vse je potovanje..."

T. TODOROV, *Morale zgodovine*, Torino, 1995, *passim*

"Živeti pomeni potovati, še posebno danes; duhovni položaj človeka kot potnika, o katerem govori teologija, je tudi konkretna situacija za vedno večje množice ljudi. V vrtoglavih preobrazbah življenja se kaže vedno bolj negotov povratek – materialen in čustven – k samemu sebi; današnji Odisej ni podoben Homerjevemu ali Joyceovemu, ki se na koncu vrne domov, temveč Dantejevemu, ki se izgubi v neizmernosti."

C. MAGRIS, *Med Kitajci, ki sanjajo o Odiseju*, IL CORRIERE DELLA SERA, 12. decembra 2003

"Otrok, ki bo ljubil potovanja, si začne pri šestih letih ogledovati atlase in zemljevide. Kleče v svoji sobi, ravnodušen do materinega in očetovega klicanja, s prstom sledi dolgi poti, ki ga po morju in kopnem vodi od Rima do Pekinga, od Moskve do Capetowna, vzdolž vrste kontinentov ter temne in svetle modrine oceanov. Lista po zemljevidih, se zaljubi v ime Bogota ali Valparaiso, si domišlja, da vdira v tropske gozdove in puščave, da se vzpenja na Everest in Kilimandžaro kot junaki iz njegovih pustolovskih knjig. Tako postane neizmernost sveta nekaj domačega in malo oddaljenega... Deček spoznava, da, kadar potujemo, opravljamo vedno dve potovanji. V prvem, domišljijem, deček prebira vodnik po Avstriji, Švedski ali Irski: spoznava mesta, reke, ravnine, gozdove, umetniška dela, zgodovinske in gospodarske podatke. In preučuje prihodnje potovanje. Nič ni zabavnejšega kot to načrtovanje; kajti deček zamenjuje poti, ki jih predvideva turistični priročnik, vzpostavlja nove povezave, išče neznane kraje, vstopa v Avstrijo iz Bavarske ali Češke, se izogiba mestom ali deželam, ki mu niso vseč, določa dolžino poti in urnike za dopoldneve, popoldneve in večere. Ure so natrpane z vsebinami: na nekem dunajskem trgu se bo, kdo ve zakaj, ustavil štiri ure. Urnik se podreja neki radostni pedantnosti. Ko se potovanje začne, se deček zave, da resničnost nima nobene zveze ali le rahlo zvezo z njegovimi fantazijskimi načrti. Dežela, ki si jo je predstavljal rumeno, je zelena; tista, ki si jo je domišljal rdečo, je modra. Ti dve potovanji, domišljijsko in resnično, potovanje iz turističnih priročnikov in potovanje po svetu se zdaj strinjata zdaj razhajata."

P. CITATI, *Vodniki po čudovitosti*, LA REPUBBLICA, 28. decembra 2004

"Navsezadnje, kakšne vrste potovanje je to? Prehoditi to mesto Miranda do Douro, videti to katedralo, tega cerkovnika, ta cilinder in to ovco, nato pa zaznamovati križec na zemljevidu, se spet spraviti na pot in reči kot brivec, ko otrese brisačo: "Naprej naslednji". Potovati bi moralo biti vse nekaj drugega, ustavljati se dalj časa in krožiti manj, morda bi bilo celo potrebno izmisliti si poklic potnika, samo za tiste, ki so zares poklicani, zmotno je misliti, da bi bila to služba brez velike odgovornosti, vsak kilometer ne velja manj kot leto življenja. Ob tem filozofiranju potnik zaspi, in ko se zjutraj zbudi, ima pred očmi rumen kamen, taka je pač usoda kamnov, vedno so na istem mestu, razen če ne pride slikar in jih odnese v svojem srcu."

J. SARAMAGO, *Potovanje na Portugalsko*, 1990, Torino, 1999

"Potnik je imel pozitiven predsodek do daljnih narodov in krajev in jih je skušal opisati svojim rojakom;... zdaj je sodobni človek pod pritiskom. Turist bo torej drugače izbiral: reči, in ne več človeška bitja, bodo v ospredju njegove pozornosti: krajine, spomeniki, razvaline... Turist je površen obiskovalec... ne samo zato, ker je sodobni človek na splošno površen, ampak tudi zato, ker je ogled del njegovih počitnic in ne njegovega poklicnega življenja; svoje odhode v tujino opravlja v času plačanih počitnic. Hitrost potovanja je že razlog, da bo večjo pozornost posvetil neživemu kot živemu: spoznavanje človeških šeg, je pravil Chateaubriand, zahteva precej časa. Je pa še en razlog za tako izbiro: odsotnost srečanj z drugačnimi ljudmi je zelo pomirjujoča, ker nikoli ne vznemirja naše identitete; manj nevarno je opazovati kamele kot ljudi."

T. TODOROV, *Mi in drugi*, Torino, 1991 *passim*.

"Bil sem v Volgogradu... Bil sem v Benaresu... Bil sem v Ketchumu... Bil sem v Jasni Poljani... Bil sem v Kölnu ... Bil sem na Ortigari... Vsi premiki, če razum hoče in srce dovoli, so lahko podobni čudovitim magnetnim stikom. Premikanje v prostoru izziva čas. Morda si prav zato že ob odhodu prizadevam, da bi našel razloge za povratek. Potovanja dvajsetega stoletja niso bila taka! Mnogi od tistih, ki so bili takrat na poti, bi se najraje izgubili v nekem fantastičnem "drugje", ki bi jim utegnil nuditi, poceni in brez velike muke, kdo ve kakšne senzacije in odkritja ... V razredu imamo lep zemljevid. Mnogi moji učenci, Slovani, Arabci, Afričani in Azijci, so izkušeni potniki. Požirali so prah pustinj, katran avtocest, poznajo oluščen lak carinskih pregrad, izgubljeno spanje z glavo na avtobusni šipi, zmečkane dokumente v rokah... Zdaj mi oni potrpežljivo in daljnovidno pripovedujejo, medtem ko s prstom kažejo po zemljevidu, o zanemarjenih predmestjih Adis Abebe, o ekvatorialnem gozdu v bližini Lagosa, o plavajoči tržnici v Daku, o prodajalnah v Heratu, o praznikih v Rabatu, o kleteh v Bukarešti. In jaz skupaj z njimi opravljam, ne da bi plačal vozovnico, potovanje okrog sveta v učilnici."

E. AFFINATI, *Potovati s srcem*, IL CORRIERE DELLA SERA, 4. februarja 2005

"Vedno bi želeli biti: nikoli pa, da bi to bila že preteklost. Neznosno se nam zdi, da ne moremo živeti istočasno v dveh krajih, ko pa oba živita v našem spominu, da, v našem živčnem sistemu: v našem telesu... Res se lahko spravimo na pot. Medtem ko se cilj približuje in postaja realen, se kraj odhoda odmika in v neresničnosti spominjanja nadomesti cilj; enega pridobimo in drugega izgubimo. Oddaljenost je v nas, to je pač človekov položaj ... Tam doli se je sanjalo o domovini, kot se v domovini sanja o tujini. Toda prvo veliko potovanje zapusti v mladih, kakršnakoli je njihova umska sposobnost in občutljivost, nekakšno praznino, ki jo navade ne morejo zapolniti; določi pojmovanje oceanov, pristanišč, ločitev; ustvari neko novo razumsko kategorijo: kategorijo oddaljenosti in s tem upoštevanje vseh daljnih dežel. Morda je to zabloda. Kdor je bil na Kitajskem, bi rad preizkusil Argentino, Transvaal, Aljasko. Kdor je bil v Mehiki, se razneži tudi, ko sliši govoriti o Indiji, Avstraliji, Kitajski. Ta imena, ki so včasih kvečjemu pomenila toliko kot barviti in otožni geografski opisi, so zdaj dosegljiva, resnična, očarljiva. Kdor je preizkusil oddaljenost, se ji bo stežka odpovedal. Na prvem potovanju se prvi večer, ko je *novi romar* na poti, pojavi nostalgija, za vedno. To je želja po povratku ne samo v domovino, ampak povsod: tja, kjer smo že bili, in tja, kjer nismo bili nikoli. Prepletata se dve smernici: domov in v zunanji svet... Morda ne razume, ne ljubi svoje dežele, kdor je ni zapustil vsaj enkrat, v prepričanju, da je za vedno."

M. SOLDATI, *Amerika prva ljubezen*, 1935

3. ZGODOVINSKO – POLITIČNO PODROČJE

TEMA: **Propad nacionalističnih režimov, "hladna vojna" in gospodarski razlogi ob začetku procesa evropske integracije.**

GRADIVO

"...[V drugi polovici štiridesetih let XX. stoletja] je bilo povsod zelo močno prisotno zavračanje nacionalizma – lastnega kot tujega – ki je povzročil toliko zla ... Bolj ali manj jasni evropeistični poudarki so se tedaj vedno pogosteje pojavljali v programatičnih izjavah mnogih strank in vlad. Vendar širjenje te ideje ni bilo enako v vseh državah in v vseh strankah zahodne Evrope. Našlo je ugodnejša tla v nacijah, ki so izkusile popolno ponižanje svojih držav in ki so zato imele veliko manj zaupanja v obnovitev tradicionalnih narodnih držav. Evropeizem se je z relativno lahkoto razširil, kot je razumljivo, v Nemčiji in Italiji, ki sta občutili zelo grenke posledice čezmernega

nacionalizma, pa še na Holandskem, v Belgiji in Luksemburgu, kjer je prišlo do spoznanja, da je bila suverenost njihovih malih držav brez vrednosti... Potem ko so odstranile voditelja osvoboditve, so se francoske politične sile, ki so prevzele vodstvo četrte republike, kmalu usmerile k evropeistični zunanji politiki, ker so v njej videle edino možnost, da postavijo na nove osnove prihodnje odnose, posebno z Nemčijo..."

A. SPINELLI, *Evropeizem*, v "Enciclopedia del Novecento", II. knjiga, Rim, 1977

"... Vendar naj bi se po mnenju Američanov učinkovito rekonstruirana Evropa, del leta 1949 ustanovljene Organizacije severnoatlantskega pakta (NATO), to je protisovjetske vojaške zveze, ki je logično dopolnjevala Marshallov načrt, realistično opirala na močno nemško ekonomijo in na ponovno oborožitev Nemčije. Francozi so uvideli, da je najbolje tako tesno preplesti francoske in zahodnonemške interese, da bo nastanek novega konflikta med obema starima nasprotnikoma postal nemogoč. Francozi so zato predlagali lastno verzijo evropske zveze v obliki Evropske skupnosti za premog in jeklo (1950), ki se je razvila v Evropsko gospodarsko skupnost ali Skupno evropsko tržišče (1957), pozneje enostavno imenovano Evropska skupnost in od leta 1993 dalje Evropska unija. Njen generalni štab je bil v Bruslju, a njeno pravo jedro se je nahajalo v francosko – nemški enotnosti..."

E.J. HOBSBAWM, *Kratko stoletje*, ital. prev. B. Lotti, Milano, 1994

"V tem ozračju je bilo 18. aprila 1951 odobreno besedilo ustanovitvenega traktata Evropske skupnosti za premog in jeklo, ki je po izpolnitvi ratifikacijskih procedur stopil v veljavo 25. julija 1952 s takojšnjim imenovanjem Jeana Monneta za predsednika vrhovne oblasti Evropske skupnosti za premog in jeklo ... Traktat se je namreč izrecno predstavljal kot prvi korak k premostitvi tistih zgodovinskih nasprotij, ki so od vedno ločevala Evropo. Evropa je s svojo mednarodno deklasacijo in s samouničenjem plačala davek za nekdanjo prevlado politike moči. Čeprav ne nameravamo trditi, da je politika moči prenehala zaradi norm, ki so bile zapisane v traktatu, je pomembno poudariti, da je ta traktat vseboval skupno čutenje, po katerem nič ni moglo opravičevati žrtev novih vojn in se je moralo vse stekati v strugo dogovarjanja znotraj institucij ali zunaj njih, toda vedno na miren način. Pomiritev med Nemčijo in Francijo, ki jo je izražal traktat Evropske skupnosti za premog in jeklo, je bil prvi znak, po katerem je postajalo možno trditi, da odnosi med tema dvema državama ne bodo več ogrožali miru v Evropi..."

E. DI NOLFO, *Zgodovina mednarodnih odnosov (1918 – 1992)*, Rim – Bari, 1994

"... Napetost, ki so jo povzročile zapora Berlina l. 1948, ustanovitev dveh Nemčij in hude omejitve nemške industrijske dejavnosti na zahtevo zavezniškega nadzornega sveta, je bila velika. Odriniti nemško gospodarstvo v podrejen položaj se ni zdelo realistično, ker se je že tedaj oglašala nujnost, da se Nemčija pridruži obrambi Zahoda... Jeklo in premog sta bila tedaj temelj gospodarske moči..."

B. CEPPELLI CAPRINI, *Skupnost premoga in jekla*, v "Storia dell' integrazione europea", I. knjiga, Milano, 1997

4. TEHNIČNO - ZNANSTVENO PODROČJE

TEMA: **Naravne katastrofe: človekova znanost se spopada z nedoumljivostjo Narave!**

GRADIVO

"Narava! Obkroža nas in nas ovija – mi pa se ji ne moremo izviti in ne zmoremo še bolj prodreti vanjo. Sama od sebe in nenadoma nas povleče v vrtnec svojega plesa s seboj, dokler se utrujeni ne rešimo njenega objema. Ustvarja venomer nove oblike; kar obstaja, ni nikoli bilo; kar je bilo, se ne vrne – vse je novo, in vendar starodavno. Živimo sredi nje, pa smo ji tujci. Ona se stalno pogovarja z nami, ne izda pa svoje skrivnosti. Stalno pritiskamo nanjo, a nimamo nobene oblasti nad njo. Zdi se, kot da postavlja individualnost na prvo mesto, a ji posamezniki nič ne pomenijo. Vedno gradi in vedno uničuje: njena delavnica je nedostopna... Drama, v kateri ona nastopa, je vedno nova, ker ustvarja vedno nove gledalce. Življenje je njena najlepša iznajdba, smrt pa njena zvijača za pridobitev čim več življenja... Njenim zakonom se podrejamo, tudi ko se jim upiramo; z njo sodelujemo, tudi ko si domišljamo, da delamo proti njej... Ne pozna ne preteklosti ne prihodnosti; njena večnost je sedanjik... Ni ji mogoče iztrgati nič, kar ne bi sama dala... Je celota, a ni nikoli popolna. Kar dela danes, bo lahko delala vedno."

J.W. GOETHE, *Fragment o naravi*, 1792 ali 1793

"Mnogokrat in na mnoge načine je prišlo in bo prišlo do izgube človeških življenj, največje izgube pa sta povzročila ogenj in voda ... Tista zgodba ... da je nekoč Faeton, sin Sonca, potem ko je vpregel očetov voz, a ga ni znal voziti po očetovi poti, zažgal vse, kar je bilo na zemlji, in tudi samega sebe,... se zdi pravljica, vendar gre v resnici za odklon nebesnih teles, ki krožijo okrog zemlje. Ta odklon povzroča v dolgih časovnih presledkih uničenje vsega, kar je na zemlji, v velikanskem požaru ... Ko pa bogovi očiščujejo zemljo z vodo, jo poplavijo,... tiste, ki živijo v vaših mestih, odnesejo reke v morje. Nato je po velikih potresih in poplavih, v času enega dneva in ene strašne noči ... izginil otok Atlantida, ki ga je požrlo morje; zato se še zdaj tisto morje ne da prepluti in ne da raziskati, ker ga ovirajo velike plasti blata, ki so nastale, ko se je otok potopil."

PLATON, *Timaios*, 22c – 25d

"Ubijalsko nasilje potresa nas sooča z našim razoroženim človeškim položajem in našimi odgovornostmi. Nezaupljivost našega znanja, pomanjkljivostjo naše tehnologije. Vendar pa je vsem jasno, da je neizogibno treba vložiti nove energije v povezavo med naravo in človeštvom. Energije znanja, tehnologije, a tudi solidarnosti, ki naj ne bo splošno človekoljubna, temveč politično kvalificirana."

G.E. RUSCONI, *Apokalipsa in mi*, LA STAMPA, 30. decembra 2004

"Nekoliko sem se raznežil ob novici, da se je zemeljska os premaknila. Raznežil sem se, ker nam Zemljo predstavlja kot bolj otipljivo in domačo stvar. Čutimo jo kot "dom", mali planet z žarečim srcem, ki med sprehajanjem s Soncem po neskončnem prostoru kroži okrog njega in se vrti okrog svoje osi – nekakšne pletilne igle, zasajene v klobčič zemeljske krogle – ki nam s svojim naklonom kakih dvajsetih stopinj daje dan in noč ter izmenjavanje letnih časov. Včasih se je pač treba spomniti, da je Zemlja sicer velika, a ne neskončna; da ne živi sama sredi praznine, pač pa potrebuje družbo; da ni avtomatično tempiran stroj, ampak da vse poteka (skoraj) redno samo zaradi vrste srečnih kombinacij. Zemlja je naše prebivališče, neskončno manj krhka od nas, a kljub temu krhka, ker jo varujejo le fizikalne zakonitosti in majhna verjetnost velikih astronomskih katastrof... Novica o premiku zemeljske osi je samo eno od tolikih predvidevanj naravoslovne znanosti... nekateri pravijo, da bodo temu potresnemu dogodku kmalu sledili še popotresni sunki v naglem zaporedju, ... drugi spet katastrofalno napovedujejo, koliko časa bo potrebno, da se spet vzpostavijo določeni ekosistemi ... To se dogaja ... ker preveč reči ne poznamo, predvsem na področju geoloških ved... Resnica je, da – razen v posebno srečnih primerih – nismo še sposobni predvidevati potrebe in morske potrebe."

E. BONCINELLI, *Od premaknjene osi do popotresnih sunkov. Kadar bi znanost rada preveč povedala*, IL CORRIERE DELLA SERA, 2. januarja 2005

"Paradoks je ta: faktorji, ki povzročajo morski potres... so isti faktorji, ki so, če razmišljamo dolgoročno, naredili iz našega planeta privilegirani kraj v sončnem sistemu, kjer je nastalo in se razvilo življenje. Vzemimo za izhodišče banalna opažanja. Sestavini cunamija ali morskega potresa sta dve: velika količina tekoče vode, to je ocean; in pod oceanom trdna in toga plast, zemeljska litosfera, ki pa se premika. Litosfera, ki leži pod oceani, ima debelino od 10 do 80 km; na nekaterih področjih jo periodično stresajo nenadni sunki s premikanjem mas, ki lahko oddajo veliko energijo zgoraj ležeči vodi in povzročijo morski potres. Toda zakaj ti sunki, ta litosfera – trdna, a živa, drhteča, v stalnem gibanju... ? In še, zakaj te velike količine tekoče vode, ki pokrivajo dve tretjini naše zemlje?"

E. BONATTI, *Vendar nam ocean daje življenje*, IL SOLE 24 ORE, 2. januarja 2005

"Dvajseto stoletje nas je naučilo, da je vesolje bolj bizaren kraj, kot si mislimo... Ne nestabilnost atomov ne vztrajnost svetlobne hitrosti se ne ujemata s klasično shemo Newtonove fizike. Med tem, kar je bilo opaženo, in med tem, kar znanstveniki lahko razložijo, je nastal prepad. Na mikroskopski ravni so spremembe nenadne in nepovezane: elektroni prehajajo z ene energetske ravni na drugo s preskakovanjem vmesnih stadijev; pri velikih hitrostih ne veljajo več Newtonovi zakoni: razmerje med silo in pospeškom je spremenjeno, in tako tudi masa, razsežnosti in celo čas... Upanje, da bi se dalo vse naravne pojave razložiti s pomočjo materije, osnovnih sil in stalnih variacij, je krhkejše, kot menijo celo v najbolj dostopnih raziskovalnih krogih. To velja za dovršen del fizike in za nekatera področja kemije, vede, ki je šele v XIX. stoletju postala strogo kvantitativna, mnogo manj pa velja za organsko kemijo in biokemijo. Geologija in meteorologija, pri katerih ni mogoče preveč idealizirati kompleksnosti, se opirajo bolj na opise in specializirana kvalitativna mnenja kot na neko pravo teorijo."

A. WOODCOCK – M. DAVIS, *Teorija katastrof*, Milano, 1982

"Razumeti svet, učinkovati nanj: to sta nedvomno cilja znanosti. Najprej bi lahko mislili, da sta ta dva cilja neločljivo povezana. Kajti za delovanje je treba imeti dobro razumevanje situacije, in obratno, ali ni delovanje samo neobhodno potrebno za doseg dobrega razumevanja pojavov? ... Toda veselje v svoji neizmernosti in naš razum v svoji šibkosti še zdaleč ne zmoreta doseči tako popolne skladnosti: ni malo primerov situacij, ki jih popolnoma razumemo, pa smo vseeno nesposobni, da v njih delujemo; pomislimo na tistega, čigar hišo je zajela poplava in ki s strehe, na katero se je zatekel, vidi, kako se dviga voda, ki ga bo poplavela. Nasprotno pa imamo situacije, v katerih je mogoče učinkovito delovati, ne da bi razumeli razloge... ko ne moremo delovati, lahko to samo še vdano sprejmemo in stoično prenašamo usodo... Na svetu je nešteto situacij, v katerih je naš poseg očitno možen, čeprav ne moremo prav dobro vedeti, kakšen bo učinek našega posega."

R. THOM, *Matematični modeli morfogeneze*, Torino, 1985

TIP C – ZGODOVINSKA NALOGA

12. novembra 1920 je bila podpisana med kraljevinama Italijo in Jugoslavijo tako imenovana Rapalska pogodba. Kandidat naj prikaže vzroke, ki so privedli do te pogodbe, in posledice, ki jih je imela za slovenski narod.

TIP D – SPLOŠNA NALOGA

Unesco je proglasil leto 2005 za leto fizike in Alberta Einsteina, ki je leta 1905 z objavo svojih izrednih odkritij temeljito spremenil naš pogled na svet. Einsteinov sloves je zlasti povezan s teorijo relativnosti, pa tudi z njegovimi moralnimi vrlinami in z vrednotami, ki so navdihovale njegovo delovanje. Te vrednote so bile: vera, zoperstavljanje nasilju, protifundamentalizem, spoštovanje do drugega, egalitarizem, antidogmatizem.

Razmišljaj o intelektualni in moralni drži znanstvenika in na podlagi svojega osebnega znanja in izkušenj razpravljaj o vlogi fizike in drugih naravoslovnih znanosti pri raziskovanju in razumevanju sveta ter pri uresničevanju velikih tehnoloških preobrazb našega časa.

Za nalogo ima kandidat največ šest ur časa.

Dovoljena je uporaba slovarja in pravopisa.

Nihče ne sme zapustiti plosnja pred potekom treh ur od narekovanja naloge.